

DOSYA-GÖZLEM VE GÖRÜŞ**DEĞİŞEN KOŞULLARDA SOSYO-MEKAN VE MÜDAHALE BİÇİMLERİ***Melih PINARCIOĞLU****1. Giriş**

Her mesleğin kendine ait belli bir coğrafyasından ve dolayısı ile bir haritasından söz edilebilir. Her meslek ve onun çalışma koşulları erbabına bir mekansallık çizer. Bu mekansallıkla beraber belli olanaklar sunar. Elbette kişisel deneyimler ve nitelikler bu mekanlar ile olanakların kullanılmasında değişiklikler yapabilir ve farklı haritaların oluşmasına neden olabilir. Ayrıca zaman içerisinde mesleğin değişimi de bu noktalarda farklılıklar yaratabilir. Değişen haritalar ve bunların sosyal bağlamları mesleklerin sosyo-mekansal hafızasını şekillendirir. Meslek erbablarının da dünyayı algılamasında önemli etkiler de bulunur. Bu algılama sırasında önemli bir kavram, mesleğin icrasında yerin öneminin fazla fakat icra yerlerinin kısıtlı olması anlamında kullanılacak olan mekansal sabitliktir. Eğer bir meslek için mekansal sabitlik fazla ise bu algılamanın dar kapsamlı olma riski fazla olabilir. Buna karşın mekansal olarak yaygın biçimde yapılabilecek mesleklerde oluşturulan kolektif hafıza, bu riski indirebilme potansiyelini içinde barındırır.

Bu kısa ve okuyucuya karışık gibi gelecek paragrafta denileni anlayabilmek için iki (uç) profesyonel mesleği örnek olarak alalım. Mesela bir finansçı için mesleğin ve dolayısı ile çalışma koşullarının verdiği haritanın bazı büyük kentsel noktalardan ve hatta kentin gelişmiş noktacıklarından oluşma olasılığı fazladır. Elbette finans mesleğinin son yıllarda aldığı yeni biçim bu haritayı global anlamda genişletebilir; fakat bu genişlemenin benzer bir takım noktaların eklenmesi ile olması fazlasıyla ihtimal dahilindedir. Dolayısı ile mesleğin mekansal tecrübesinin, bu nokta ve noktacıkların ötesine geçmekte zorlanmakta olduğu söylenebilir. Ortalama bir finansçı için kendi yaşam bütçesi dahilinde mesleğin icra edildiği yerler ise, bu noktaların en fazla bir ikisi olma ihtimalindedir. Türkiye açısından konuşursak bir finansçı için İstanbul belki de çalışılabilecek yegane mekan olarak çıkmaktadır. Uluslararası

alanda gidip çalışılması hep hayal edilen bir kaç Kâbe ile bazı büyük yükselen merkezler bu haritayı tamamlamaktadır. Bunun tam karşısında hekimlik gibi insanın yaşadığı her yerde yapılabilecek bir meslekte ise mekan anlayışı yaygın ve oynak bir biçimde oluşmaktadır. Mesleğin icra edilme yeri ufak bir yerleşim biriminden büyük kentlere kadar uzanmaktadır. Bu yaygınlık içerisinde ise sadece yükselen yerler değil, düşen yerlerin de olması mekansal tecrübenin sadece sayısal olarak farklılaşmasını değil nitelik olarak da farklılaşmasını beraberinde getirmektedir. Tanım gereği, geniş kapsamlı bir dünyanın sosyo-mekansal algılamasını genişletmektedir.

Gerçekten de hekimlik mesleği, içinde oluşan kişisel haritaların zenginliği, bu haritaların zaman içerisinde değişimi nedeniyle, ülkemizde sosyo-mekansal değişimi ve farklılaşmayı pratik düzeyde algılamada, en uygun meslek gruplarından biri olarak çıkmaktadır. Bu girişe rağmen, ben elinizdeki yazıda mesleklerin sosyo-mekansallığı ile uğraşmayacağım. Bunun yerine potansiyel olarak duyarlı meslek erbabına sosyo-mekan bakışı ve onun değişimi temelinde, Türkiye'nin de gayet yakından tecrübe ettiği, dünyadaki gelişimin yönlerini çizip, bu gelişimin regülasyonu üzerine bir bakış getirmeye çalışacağım. Dikkatli okuyucu elbette anlamıştır, ama bir kere daha yinelemekte fayda var: mekansal dönüşüm ile sosyal dönüşümün birbirleriyle olan yakın ilişkisi ve birbirinden ayırıştırılmaması yazının arka planındaki bakış açıdır.

Bu yazıda temel olarak yapacağımız öncelikle 1980 öncesi yaşanan dünya dönemini ve onun yönetim biçimi olan kalkınmacılığı ve şu anda yaşamakta olduğumuz hızlı ve sürekli değişim içerisinde dünyada, kalkınmacı dönemin bitişini irdelemek olacak. Bunu yaparken kalkınmacı dönemin tek katmanlı sosyo-mekansal haritasını ortaya koyup bu haritada daha sonra oluşan katmanlaşmaya yöneleceğim. Bu katmanlaşma içerisinde (sol) alternatif söylem ve eylem biçimi arama sürecimizi nasıl canlı tutabileceğimiz yazının son bölümünü oluşturacak.

* Dr., ODTÜ Mimarlık Fakültesi

2. Kalkınmacılık Bakışı ve Tek Katmanlı Sosyo-Mekansal Harita

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan dünya düzeni kabaca kalkınmacılık olarak nitelendirilebilir. Sayısal olarak ölçülebilen ulusal kalkınmanın fazla vurgusu, toplumsal kontrol mekanizmalarının merkezi devlet aygıtında toplanması ve dolayısı ile devletin kendi sınırları içerisinde doğrudan müdahaleyi ve toplumsal mühendisliği temel problem çözme aracı olarak görmesi, alternatif müdahale biçimlerinin bile bu müdahale tarzından pek farklılaşmaması, kalkınmacılığın temel özellikleri olmuştur.

Soğuk savaş koşullarında şekillenen bu düzende, kalkınmacılık özgün bir sosyo-mekansallıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu özgünlüğün temelinde bulunan iki tane ayırım vardır. Birincisi dünyanın sosyalist ve kapitalist olarak kutuplaşmış durumu, ikincisi ise sayısal olarak ölçülebilen kalkınmışlık ya da kalkınmamışlık derecesidir. Dünya ölçeğinde bakıldığında sosyalist ve kapitalist ülkeler aralarında neredeyse hiç olmayan ilişkilerle yanyana durmaktadırlar. İki kamp içerisindeki insanlar dünyevi ilişkisizlikleri nedeniyle sanki iki farklı gezegende yaşamaktadırlar. İkinci nokta açısından baktığımızda, dünya bir tarafta kalkınmış ülkeler, diğer tarafta kalkınmamışlardan oluşmaktadır. Kapitalist dünya içerisinde, yavaş yavaş kolonileşme sürecini tersine çevirip ulusal devlet kurma sürecine girmeye başlayan iktisadi olarak geri kalmışların birinci özlemi, ölçülebilir bir kalkınmayı sağlamak ve kalkınmışlara benzemek olmaktadır. Kalkınmacı bakış, kendi cenahı içerisinde böyle bir sosyo-mekansal ayraç koysa da, amaçları açısından bu ayraçın kaldırılmasını öngörmektedir. Amaç kapitalizm çerçevesinde tüm toplumları belirlenen hedeflere uygun olarak kalkınmış ve modern ülkelere haline getirmektir. Ya da en azından diğer cenaha gidışı durdurabilmek için bu fikrin olabilirlik inancını sürekli tutmaktır.

Bu inancı süreklileştirecek ve canlı tutacak beş önemli özellik, bu bakışın -ve bunun disiplinler bilgilerini veren kalkınma modellerinin- içinde barınmaktadır. Birinci olarak bu bakış kalkınmayı çizgisel olarak tanımlamış ve çizgisel ilerlemenin, bilimin ve bu bilgiye sahip olan insanların çizeceği sınırlar dahilinde olacağı varsayımını ön plana geçirmiştir. İkinci olarak çizgisel gelişmede olası bunalım durumları ihmal edilmiştir. Üçüncü olarak kalkınmamış ülkelerin, kalkınmamışlıklarını yaratan nedenleri (bilimsel olarak) tespit edebileceği ve tespit edilen nedenler üzerine çabalarını birleştirirler ve merkezi kontrol temelinde yukarıdan aşağıya müdahale edebilirler ise, bunları çözecekleri düşünülmüştür. Dördüncü olarak söylenebilecek, kalkınmanın altında yatan nedenlerin büyük bir çoğunlukla dış ticaret hadleri meselesinde gündeme gelmesi ve endüstriyel mallar harici yoğun bir ticaret bağlantısının kalkınma olasılığını neredeyse imkansız hale getireceğinin kabul edilmesidir. Bu noktada sanayileşme ve kalkınma eşanlamlılık kazanmakta, mümkün olduğunca kalkınmış ülkelerdeki sanayi yapısının bir benzerinin genellikle ithal ikameci bir strateji ile inşası gündeme gelmektedir. Amacı olarak mümkün olduğunca homojenleştirme içeren bu

iktisadi yapı arayışının yanında son olarak söylenebilecek, kalkınmacılığın insan anlayışının da benzer bir yapıda olmasıdır. Bu aslında korporatist temelde belli bir eşitlik anlayışını göstermektedir. Herkesin okuyup yazmayı bildiği, sayısal olarak mühendis, doktor, öğretmen sayısının fazlalaştırılmaya çalışıldığı bir toplum arayışındır. Bütün bunlarda vurgu nitelikten daha çok nicelik üzerinedir: büyüme oranları, doktor, mühendis sayısı, her tarafa giden yollar vb. söylemin ve pratiğin ana eksenini oluşturmaktadır.

Kalkınmacılık merkezi kontrol sistemi temelinde bölgeyi de bu sisteme bağlı bir mekansal alt birim olarak kabul etmiştir. Her ne kadar ülkenin kalkınması temel olsa da bu süreçte oluşacak kalkınmanın her tarafta eşit olacağı var sayılamayacağı açıktır. Burada iki varsayımdan bahsedilebilir. Birincisi tepeden-saçağa (trickle-down) mekanizmasını, yani kalkınmanın bir ülkede yukarıdan aşağıya, zenginden fakire doğru doğal bir işleyişinin olacağını varsaymaktır. Az kalkınmış bölgeler bu varsayımın göre ülkede kalkınma sürdüğü sürece bir şekilde nimetlerden yararlanacaklardır. Lakin bu varsayımın inandırıcılığı özellikle merkezkaç güçlerin işlerlik kazandığı ve politik olarak ulaşılabilecek alternatif hedeflerin varlığını gösterebildikleri takdirde zorlanacaktır. İkinci varsayım ne zaman geleceği belli olamayan bir tepeden-saçağa mekanizmasının yaratacağı zenginleşme yerine kalkınmanın içerisinde pek nasiplenemeyen bölgelerin ek müdahale ile denklemin içerisinde sokulabilmesi olacaktır. Yukarıda anlatılan kalkınmacı bakış açısı temelinde ölçeği ulusaldan bölgeye kadar uzatmaya çalışan Bölge Planlaması bu müdahaleyi kendisine esas görev olarak almıştır.

Fonksiyonel olarak nedensel bir ayırım temelinde oluşan, amacı açısından da bu ayırımı kaldırmayı (homojenleşmeyi) dikkate alan bu anlayışın izleri mekansal bilimlerin İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirdiği pozitivist mekan bakışında da bulunabilir. Pozitivizmin genel kaideci ve düzenlilikler bakışı mekansal bilimlerde daha önceleri hakim olan yerlerin biricikliği (uniqueness) temelinde oluşan idiografik anlayışının yerine geçmiştir. Bu gelişme ile beraber hakim olan görüş her yerde geçerliliği olan kaidelerin aranması olacaktır. Alanların farklılaşması değil homojenleşme süreci ön plandadır. Bu homojenleşme içerisinde oluşacak farklılıklar genel kaidenin varyasyonları olarak görülecektir. Bizim konumuz açısından baktığımızda kalkınma ve dolayısı ile çizgisel ilerleme de bir genel kaide olarak çıkmaktadır. Eninde sonunda gerçekleşeceği varsayılmaktadır.

Aslında kalkınmacılık diye adlandırdığımız olgu ve onun getirdiği temel varsayımları sadece sistem içi bakışların temelinde görmek yanlış olacaktır. Radikal bir bakış açısı getiren Bağımlılık Okulu'nda (Dependency School) da yukarıda belirtilen bir çok noktayı görebilmek mümkündür. Bu yaklaşım yalnız kapitalist sistem içerisinde ulusal kalkınmanın mümkün olmadığını belirterek, geliştirilecek bir kopuşla otarşik ve sosyalist temelde ulusal-devlet ekonomilerinin inşasını öngörmektedir. Bu öngörü

içerisinde yine çizgisel bir bakış, ithalatın tamamıyla ikame edilebileceği bir sinai yapı, kontrol mekanizmasının sosyalist devlette tanımlanması, homojenleştirilecek insan yapısı bu benzerliklerin örnekleridir.

3. Kalkınmacılığın Bitişi ve Çok Katmanlı Haritaların Oluşumu

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan kapitalist düzen bilindiği gibi 1970'lerde krize girdi. Bu kriz ile birlikte kalkınmakta olan ülkeler için ulaşılmaması gereken hedef çalışmaya başlamış, verimlilik ve etkinlik gibi temel konularda ciddi sıkıntılarla karşılaşmıştır. 1980'lerin başında Ronald Reagan'ın 'devletin problemlerin çözüm kaynağı değil, bizzat kendisinin ciddi bir problem kaynağı' olduğunu belirten 'aforizmatik' açıklaması yeni oluşacak dünya modelinin sinyallerini vermiştir. Yapılacak olan kapitalizm içerisinde temel rol oynayan girişimciliğin harekete geçirilmesi ve bunun için eski yapının pragmatik olarak yıkılması. Her ne kadar devlet müdahalesinin minimize edilmesi öngörülse de, paradoksal olarak devlet eski yapıyı kırmak için eskisinden daha fazla müdahale edecektir. Bu müdahale lakin eski dönemde bir şekilde içiştirilmiş olarak görülen girişimciliğin önündeki engelleri yok etmek için yapılacak bir müdahaledir..

Girişimciliğin ivme kazanması ile ortaya çıkan yeni gelişme girişimciliğin hareket alanının ulus-devlet sınırlarını ve klasik dış ticaret anlayışını aşmasıdır. Bu elbette ulaşım ve elektronik sektörlerinde görülen büyük gelişme ile iyice hayata geçmiştir. Finans sektörü bu sınırların aşılmasında en hızlı ve en yaygın gelişmeyi göstermiş sektördür. Devletlerin bankaların önündeki engelleri kaldırması ve gerekli düzenlemeleri yapması ile beraber para bir mal olarak hızlı bir akışkanlığa ulaşmıştır. Hemen arkasından üretim ve servis sektörleri de ulusal sınırları aşmaya başlamışlardır. Bu akışkanlık ve geniş dolaşım alanının oluşumu kalkınmacılığın haritasından çok farklı bir haritalar katmanı getirmiştir.

Haritanın ilk katmanı reel sosyalizmin çöküşü ile beraber kutuplaşmadan uzaklaşmış kapitalist ulus devletlerden oluşmaktadır. Siyasal olarak ulus devletlerin fonksiyonu sürmektedir ama kalkınmacılıktan farklı bir noktaya gelmektedir. Özellikle iktisadi noktalarda toplumlara bir çizgisel yol çizme iktidarını ellerinden kaybetmeye başlamışlardır. Bu noktada kalkınmacılığın bir şekilde devlete tanıdığı ana kontrol mekanizması gücü ve toplumsal mühendislik ortadan kalkmaya başlamıştır. Bilindiği üzere, toplumsal iyiyeye ulaşmak için yapılacak olan piyasa güçlerinin hareketinin sağlanmasıdır ve artık toplumu iyiyeye götürmenin ana aktörünün bürokrat ya da plancı olması iyice zorlaşmaya başlamıştır. Girişimci bu role en uygun aday olduğuna sürekli belirtmektedir.

Bu yapı içerisinde ikinci katman, global ekonomi tarafından para, mal ve hizmet akışkanlığının sınır tanımlanmasında oluşmaktadır. İlk olarak söylenebilecek bu akışkan

katman bütün dünyayı kapsamamakta, sadece bu akışkanlığa girebilecek kapasitede yerleri kapsamaktadır. Bu akışkanlıkta oluşan güç dengeleri ile ilgili iki önemli gelişim şöyle özetlenebilir. Birincisi, akışkanlık içerisinde sürekli büyüyen global firmaların imparatorluk haline gelmeleri ve ulus devlet karşısında güçlerinin sürekli artmasıdır. Bugün global firmaların bazı ülkelerin bütçelerinden daha fazla bütçeleri olduğu bilinmektedir. Bugünkü trend sürdüğünde yakın bir gelecekte zaten kendi sınırlarını aşan bu akışkanlık içerisinde kontrol güçlerini kaybetmeye başlayan ulus-devletlerin nasıl bir durumla karşılaşacağı çok ciddi bir sorundur. Bununla birlikte ikinci önemli özellik bu akışkanlığın açık uçlu bir yapısı olması ve dolayısıyla sürekli olarak genişleyebilmesi ile ilgilidir. Bu belli bir esnekliği sürekli tutmaya yararken, güç ilişkisini de paylaşılan bir duruma getirmektedir. Bu akışkanlığın oluşturduğu ağır üyesinin ne kadar güçlü olursa olsun, tüm ağların akışını kontrol etmesi pek mümkün değildir. Şu anda görülen en güçlü şirketlerin bile bir şekilde kontrol edilemeyen finansal akışların sersemletici etkisine maruz kalabildiğidir. Bu durumda güç ilişkisi sürekli olarak yeniden biçimlenebilmektedir. Bu biçimlenmede toplumlar, kentler, bireyler kendi sınırlarından kaçma daha yüksek platformda kendilerini tanımlama olanağına kavuşabilmektedir.

Türkiye'de Anadolu Kaplanları dediğimiz olgu bu noktaya sıkı sıkıya ilintili. Bir zamanlar pek gelişmemiş tarıma dayalı kentler özellikle aşağıdan yukarı gelişen kendi çabaları ile global kapitalizmin sunduğu avantajları iyi değerlendirip uluslararası ticaret ağlarına girmeyi başararak, önceden hayal bile edilemeyecek başarılarla imza atabilmektedir. Başaramayan yerler için durum ise hiç de iç açıcı olmamaktadır. Bu başaramama sadece kalkınmamışların değil daha önceki dönemlerde kalkınmış ülkelerin de kıyılarına vurmaktadır. Bazı eski refah bölgeleri büyük bir çöküşle karşılaşmışlar; bu bölgelerin yurttaşları da önceleri sadece kalkınmamış ülkelere atfedilen sorunlarla ansızın yaşamaya başlamışlardır.

Kalkınmakta olan ülkelerin bu akışkanlıktaki başarısı aslında geçmiş dönemin başarısına bağlı durumdadır. Belli bir kalkınma derecesinin ve ekonomik kapasitenin sağlanması, sayısal olarak vurgu ile yapılan mühendis, öğretmen artışı, her tarafa ulaşması amaçlanan yolların yapılması, elektriğin gelmesi hep bu başarının altında yatan nedenlerdir. Eski dönemin başarısı, hem global olarak akışkan sermayeye yatırım, fason ve ticari ilişkisi için belli bir güven sağlamakta, hem de yerel girişimcilere o zamana kadar gelen iktisadi-sosyal yapının olanaklarını sunmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi girişimcinin ana aktör olarak soyunması ile birlikte bürokrat ve planıcının nicel özelliklere olan ilgisi nitel ilgilere dönüşmektedir. Başka bir deyişle nicel olanın başarıları üzerine sistem içerisinde rekabete karşı kendini geliştirebilecek niteliksel öğeler ön plana çıkmaktadır. Bu kalkınmacılık ideolojisinin homojenleştirici öğelerine karşı 'meritokratik' bir yaşamın savunusunun temelini oluşturmaktadır.

Bir başka katman özellikle kalkınmış ülkelerde ciddi sivil toplum hareketliliğinin oluşturduğu global ağ örgütlenmeleri ile gündeme gelmektedir. Kadın hakları, tarihi ve doğal çevrenin korunması, insan hakları, iş ilişkileri gibi konuları kapsayan bu örgütlenme ulus-devletlere önemli yaptırımlarda bulunmaya başlamışlardır. Özellikle bu örgütler hakim olan sistemsel rekabetin ağırlığı altında unutulmuş toplumsal-mekansal -çevresel adalet kavramını ön plana alarak, toplumsal iyiye ulaşmanın belki de en önemli ortamları ve araçları olmaya başlamışlardır. Bunu yanında sürekli farklılaşan kültürel yapılar içerisinde bireylerin elektronik ortamlar ile oluşturduğu bir başka akışkanlık ve ağ global sivil toplum içerisinde son yıllarda görülmeye başlamıştır.

Başka önemli bir katman dünyadaki tüm akışkanlıkların ve ağların düzenli ve legal olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun en büyük nedeni illegal aktivitelerin de belli bir ağ örgütlenmesi içerisinde olmasıdır. Bu aktivitelerden elde edilen kazanç ve elde edilen etkileme gücü de hiç azımsanacak gibi değildir. Mesela Birleşmiş Milletler verilerine göre 1994 yılında uluslararası suç ağlarının elde ettiği kazanç bir trilyon Amerikan Doları kadar- ve bu rakam toplam nüfusu üç milyar civarında tutan bir çok düşük gelirli az gelişmiş ülkenin elde ettiği gelire eşittir (1). Böylesine güçlü ağların diğer ağlarla nasıl ilişkide bulunduğu ya da bulunacağı da şu anda pek açık değildir. Özellikle kalkınmakta olan ülkelere devlet ağları ile yakın ilişkisinin olduğu hakkında pek çok kanıt ortaya çıkmaktadır.

4. Yeni Dönemde Düzenleme Biçimi ve Alternatifler

Bu dört katman yeni dünyanın haritasını vermekte ve oluşmakta olan yeni güç ilişkilerini göstermektedir. Bu katmanlaşma içerisinde en önemli stratejik düzey hala ulus-devlettir. Genelde kendi sınırlarını aşan akışkanlıklar üzerine kurulabilecek en uygun çözüm ulus-devletlerin de iki boyutta hareketliliğinin sağlanması olarak görülmektedir. Buna göre düşey boyutta hem yerel yönetimler hem de ulus-devlet üstü örgütlenmeler ön plana çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin sadece belirgin kent hizmetlerinde değil, tüm karar süreçlerinde ve kent gelişmesinde güçlendirilmesi amaçlanmaktadır; ve ayrıca ulus-devlet üstü Avrupa Birliği gibi oluşumlar iyice belirginleşmeye başlamıştır. Bunun yanında her mekansal-idari birimin örgütlenmesi ve icraatında yatay olarak iktidarın ekonomik ve sivil toplum örgütleri ve farklı ilişki grupları ile paylaşılması gündeme gelmektedir. Katmanlaşmaya uygun yönetim diye adlandırılan bu strateji genellikle kalkınmış ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Bu stratejinin yumuşak karnı global suç ağlarının nasıl dışlanacağı noktasında oluşmaktadır.

Global akışkanlıkta bir başka strateji ulus-devletin kalkınmacı dönemdeki yapısında mümkün olduğunca güçlü

devletin temeli üzerinde ısrar etmek olarak kendini belli etmektedir. Defansif olan ve genellikle az-kalkınmış ülkelerde görülebilen bu strateji aslında ontolojik güvenliğin tehlikede görüldüğü ve belli derecelerde global akımlara içselleşememe durumlarında ortaya çıkmaktadır. Bu stratejinin şekillenmesinde politik olarak içe yönelme ve toplumun ulusal-varlıksal sorunlarına duygusal yaklaşım önem kazanmaktadır. Böyle bir stratejiye çok önemli eleştiriler getirilebilir. Fakat en önemlisi böyle bir stratejinin başarısının belirsizliğidir. Ekonomik katmanda oluşan sürekli bir dış akışkanlık ile politik katmanda içe dönük bir stratejinin birlikteliği ciddi bir sorundur. Özellikle bu sorun ekonomik alanda belli gelişmeler sağlandıysa ve rekabeti korumak için katma değer artışı mücadelesi veriliyorsa iyice belirgin bir hal alacaktır. Türkiye örneğinde bu sorunu daha açık olarak şöyle anlatabiliriz. Özellikle benzeri bir defansif strateji yaşadığımız şu günlerde hem sol ve hem sağ da egemenlik kurmaya başlamıştır. Şu anda ekonomik katman, 1980'lerin başarısından karşılaştığı düşük katma değerli malların ihracı ya da fason imalatının ötesinde bir şeyler aramaktadır. Türkiye'nin uluslararası rekabetini koruyabilmesi katma değer zinciri içerisinde ilerlemesi, ulusallığını belli bir 'marka' olarak sunabilmesi ile mümkün olacaktır. Ekonomik katman bu durumda politik katmandan uluslararası alanda uzlaşılabilir pozisyonlar kurmasını isteyecektir. İçe dönük, devlet ve milliyetçilik -ya da fazlaca vurgulu yurtseverlik- temelli bir anlayışın bu pozisyonları nasıl kurabileceği ise gayet şüphelidir.

Bir başka sorun, içe dönük ve defansif merkezi yönetimin kendi sınırları içerisinde yatay ve düşey paylaşımında ortaya çıkabilecektir. Zaten ulus-devlet üstü oluşumlara mesafeli olacak bu stratejinin yerel yönetimle iktidarını ne şekilde paylaşmaya yanaşacağı ve sivil toplum örgütleri ile nasıl bir ilişki kuracağı da pek açık değildir. Özellikle yerel alanda yine bir başarı sorunu gündeme gelmektedir. Ulusal olarak global akışkanlığa uygun bir ekonomik strateji çizebilmek yerelliği dikkate almadan pek mümkün gözükmemektedir. Her yerelliğin sorunları, güçleri, rekabet olanakları ya da olanaksızlıkları gayet farklıdır. Bunların ulusal temelde ayrıştırılabilmesi neredeyse imkansızdır. Ayrıca globalizmin etkilerine açık farklılaşan yerelliliklerin bu etkilerle yanıt verebilmesi, kendi mekansallıklarında etkin yönetim kurmaları ile mümkün olacaktır. Bunu yine Türkiye örneğinden Anadolu Kaplanları'na referans vererek açıklayabiliriz. Anadolu Kaplanları yukarıda da belirtildiği gibi, ulus devletin kontrolünün dışında ve parasal teşvikler haricinde pek destek almadan, Anadolu'nun bozkırında bir çok küçük ve orta ölçekli firmanın kalkınmış ülkelerin global pazarda boş bıraktığı alanlarda önemli bir hareket alanına kavuşması ile ortaya çıkmışlardır. Fakat bu başarının şimdilerde firmalar arası asimetrik gelişme; bunun işbirliğini ve enformasyon akımlarını engelleyici etkileri; sonucunda herkesi kapsayıcı gelişmenin duraklaması ya da olanaksızlığı; değişen koşullara ayak uyduramama problemleri; dışsal koşullar karşısında kırılğan olma; yenileşme zorlukları gibi nedenlerle ciddi problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Anadolu Kaplanları'nın aşağıdan yukarıya gerçekleştirdiği bu başarının sürekli olması

(1) United Nations Conference on Crime Prevention, Cairo, May 1995.

için başarıyı geliştiren iç dinamiklerini durduracak bir söyleme ve pratiğe kaymadan yukarıdan aşağıya bir müdahale biçimi gayet gerekli olmaktadır. Bu yerel müdahale, dışarıdan empoze edilmeden fakat yerel-üstü destek alarak, yerelliğin değişen koşullara uyum kapasitesini arttırmak ve sürekli kendini yenilemesini sağlamak için mümkün olduğunca bir çok unsurun gönüllüce ve aktif olarak katıldığı bir stratejik işletme ve planlama sürecidir.

Tüm bu sorunlar karşısında içe yönelik ve defansif politik katmanın oluşturabileceği bir başka strateji global ekonomik akımlardan belli ölçülerde kopma kararı olacaktır. Yalnız bu kopuşun ne kadar olası bir strateji olacağı hakkında pek kanıt bulunmamaktadır.

Elbette tüm ofansif stratejiler sadece yönetim üzerine odaklanmamaktadır. Pek çok ülkede bu arayış özlem olmaktan öteye geçememektedir. Adaletli düzenlemeler yerine saldırgan ekonomik katmana ve dolayısı ile belli çıkar gruplarına ülkenin endekslenmesi olmaktadır.

Tam burada, sol için nasıl bir strateji sorusunu koyabilmek gerekiyor. İkinci bölümde radikal sol ve sistem içi kalkınmacı bakışların belli noktalarda benzeştiğinden söz etmiştim. Yeni dönemde de böyle bir benzeşme var. Kendi bakış açıları dahilinde sol ve sağ da defansif ve ofansif stratejiler seçebilmektedirler. Defansif sol strateji ne yazık ki şu ana kadar belli bir adalet duygusuyla kalkınmacılık temelli yaklaşımlara odaklanmakta ve sistemsiz verimliliğin yaşadığımız dönemde nasıl sağlanacağı konusunda pek bir şey getirememektedir. Bu nedenle de muhalefet stratejisi olmaktan öteye geçememektedir. Muhalefetin amaç olduğu bir bakışın ötesinde geçebilmek için ofansif ve akımlara uygun bir sol stratejinin yaratılmasının faydaları bulunmaktadır. Bu strateji yukarıda bahsi geçen yatay ve düşey yapılanmayı gerçekleştirebilecek, hem sistemsiz verimliliği hem de adaleti sağlayacak ve toplum mühendisliğinden çok esnek regülasyonlar üzerinde odaklanacak bir yönetim stratejisidir.

Böyle bir strateji arama süreci elbette belli entellektüel ve politik çevrelerde sürmekte. Yukarıda da söylendiği gibi, şu ana kadar belli aşamalar da özellikle Batı'da görülmeye başlamış durumda. Elinizdeki yazının konusu ve hacmi bu arayışların değerlendirmesini yapmaya elverişli değil. Ama burada özellikle ülkemizde oluşacak sol yönetim stratejisi oluşturabilmek için hasasiyetle durulması gereken bence en temel noktaya bakmak gerekiyor.

Bu stratejinin oluşturulmasında en önemli unsurun yazı-temelli ideolijiden yaşam-temelli bir ideolijiyeye geçiş olduğunu düşünmekteyim. Dünyada ve özellikle Türkiye'de solun yarattığı yazı-temelli entellektüel birikim elbette hayati önem taşımaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki, yazının sanal dünyası gerçek dünyayı her zaman kapsamamakta, yazı-temelli oluşturulan yaklaşımlar yaşamın en temel bilgilerini ve tecrübelerini kendi içerisine aktarmakta zorlanmaktadır. Entellektüel yazı dünyasına ne kadar

hapsolünürsa, kurulacak yaşam modelleri de inandırıcılığını yitirmektedir. Bu durumda dergicilik en önemli faaliyet kolu, akademisyenlik, gazetecilik ana meslek grupları haline gelmektedir.

Bunun alternatifi profesyonel ama enformal politikacılık anlamında kullanılan profesyonel devrimcilik de değildir. Hatta politikacılık bile değildir. Bence alternatif farklı meslek ve meslek-dışı tecrübelerin aktarılma ve belli bir sol ahlakta hem refah artırıcı hem de toplumsal mekansal ve zamansal (gelecek kuşaklar anlamında) adaleti sağlayıcı yeni yaşama alternatiflerinin aranma pratiği ve bu pratikte oluşacak formal ve enformal toplumsal organizasyonlardır.

Bu pratiğin en önemle durması gereken noktalarından ilki, Türkiye'de kentli yoksullar ve varoşların durumu ve bunların geleceğidir. Bugün varoşlar, tutunamayanların hayatta kalma mücadelesini verdiği ve belli bir enformel girişimciliği oluşturduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle varoşlar sadece yoksulluğun değil bir dereceye kadar zenginliğin de olduğu yerler olmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk olarak adlandırılacak bu süreçte birbirlerini ezen, fakat karşılıklı çıkar ilişkilerine de izin veren pramitsel ağlar oluşturan varoşlar inanılmaz bir dinamik sergilemektedirler. Radikal sağ da bu ilişkileri biçimlendirebilmekte ve belli kontroller oluşturabilmektedir. Sol varoşlarla olan bağlantılarını yavaş yavaş kaybetmekte ve bu bölgeler radikal sağın en temel bölgeleri olmaktadır. Bu noktada sol varoşların dinamiklerini klasik sınıf kavramının dışına taşarak anlaması gerekmekte ve bu bölgelerin dönüşüm süreci için gereken toplumsal organizasyonları oluşturabilmesi gerekmektedir.

İkinci temel nokta küçük ve orta ölçekli şirketler ve bunların ilişkileridir. Bugün solda en muteber bakış bu şirketlerin inanılmaz sömürüsü ve getirdikleri baskıcı ilişkileridir. Bu belli ölçülerde doğru bir bakıştır ama eksiktir. Bugün Anadolu Kaplanları diye tanımlanan illerde yumuşak iş ilişkileri de görülebilmektedir. Bundan daha da önemlisi bu şirketlerin getirdiği dinamikler ve bu dinamiklerde oluşan inanılmaz ölçülerde girişimci olabilme uğraşı, oluşan dayanışma ağları ve yerel dönüştürme kapasitesidir. Bu sürecin şekillenmesinde yine radikal sağ rol oynamaktadır. Sol için bu süreci dışlamak yerine, daha adaletli daha yatay herkesi kapsayıcı ilişkilerin nasıl bulunacağı ve ne gibi organizasyonların kurulabileceği soruları önem kazanmalıdır.

5. Sonuç Yerine

Şu ana kadar sosyo-mekanın dönüşümünü ve burada oluşacak müdahale biçimlerinden bahsettik. Burada vurgulanan solun savunmaya dönük stratejilerden yaşanan çağa uygun yönetim stratejilere geçmesi gerektiği üzerine oldu. Bu stratejinin oluşması içinde yaşam-temelli bir yaklaşım ve ona uygun organik entellektüellerin oluşması bu yazının da dileği olacaktır.